

ERNEST LLUCH
Universitat de Barcelona

UNA DOTZENA
DE
QÜESTIONS
JANSENISTES

UNA DOTZENA DE QÜESTIONS JANSENISTES

Ernest Lluch

Universitat de Barcelona

L'existència d'alguna forma de jansenisme a Catalunya al setcents provoca valoracions molt distintes tot començant pel nom que ha d'adoptar: jansenisme, filojansenisme, parajansenisme, religiositat jansenitzant o jansenisme tardà. Més enllà del nom hi ha hagut autors que han optat per pràcticament negar cap influència jansenista i si existís no tindria cap contingut il·lustrat: “una cultura tan ‘moderna’ i avançada ... és totalment absent d'alguns dels imaginaris ‘il·lustrats’ catalans de la mena dels Armanyà o els Climent (si aquests són els nostres il·lustrats, ¿on serien els nostres reaccionaris?)”.¹ Si mai hi hagués una reunió per debatre el jansenisme a Catalunya d'aquesta interrogació podria sortir la primera qüestió a plantejar: *si existí alguna forma de jansenisme a Catalunya, ¿qui ocupava el terreny de la reacció?* De moment això comportaria estudiar o censar el nombre de professors de Cervera que ells o llurs substituïts acabarien a la Universitat de la Portella amb Vicent Pou de Maià de Montcal per dir-ne un nom qualsevol. Aquesta primera qüestió suposaria plantejar-se el gruix de professors –els dels seminaris inclosos– o advocats dels que sovint ni se'n fa esment però que suposem eren majoria numèrica. En una posició més nítida està Núria Sales que ha sustentat la inexistència absoluta o quasi absoluta de jansenistes en el setcents català.² En el meu entendre perquè suposa un fort contingut teològic al jansenisme que no hi pot ésser per-

¹ Josep Fontana, “Estudi preliminar”, *Antoni de Capmany, Cuestiones críticas sobre varios puntos de historia económica, política y militar*, Editorial Alta Fulla, Barcelona, 1988, 11. Suposo que aquesta cita, però no solament aquesta cita, ha trobat dura oposició encara que no des de les antípodes. Així Ricardo García Cárcel quan escriu sobre el “*parajansenismo* antiescolástico de los Climent, Amat ... y se consiga recuperar mínimamente a estos personajes de la descalificación abusiva de Fontana” (*La Vanguardia*, 20-XII-1996) o quan ho fa Carlos Martínez Shaw al referir-se sobre “els bisbes il·lustrats de la tan sumària com frívola desqualificació de Josep Fontana” (“Un segle nacionalment perdut?”, *L'Avenç*, 219 (1997), 58).

² En diverses lletres que m'escrigué durant els vuitanta, tema que abandonàrem de la nostra correspondència posteriorment per un entossudiment en el meu cas ben palès. Núria Sales tampoc canvià la seva visió al volum corresponent a la seva col·laboració a la *Història de Catalunya* dirigida per Pierre Vilar i editada per Edicions 62.

què després de la butlla *Unigenitus Dei Filius* del 8 de setembre de 1713 era impossible restar dins de l'Església Catòlica si no era acceptada, almenys externament, en totes les seves proposicions a més a més de les de 1653.³

Podríem pensar que mai sabrem el grau de jansenisme que hi havia a l'interior de les persones o a les converses entre els nostres possibles jansenistes –en el grau i forma que sigui– tot sabent que si transcendia serien foragitats. En algunes èpoques, el cas de Fèlix Torres Amat és evident, la vigilància a la que estaven sotmesos era molt forta. El Pare Miquel Batllori ha plantejat una hipòtesi suggerent sobre l'absència de debat doctrinal: *l'Església catalana no pugué viure la gran discussió teològica perquè la batalla decisiva tingué lloc quan estava immersa en la Guerra de Successió*. En un punt, sobre el qual hi tornarem, caracteritza al Pare Batllori en aquestes discussions: *el sustentar que el pessimisme intrínsec de qualsevol forma de jansenisme fa difícil que tinguí algun lloc en els "llums" optimistes*.⁴ El Pare Batllori encara ha plantejat un tercer tema proper a un plantejament realista del pensament religiós. Parteix de la base dels treballs d'Emile Appolis⁵ i planteja que dels deu prelats que aquest investigador inscriví en el *Tiers parti*, nou o bé eren catalans o valencians o radicaven a Catalunya i al País Valencià. D'aquí podríem deduir-ne que *aquest calvinisme catòlic en l'econòmic i social que era el jansenisme radicà a les zones més desenvolupades de la península*. Si ens estenem geogràficament una mica més coincidirem en que aquesta quarta "qüestió jansenista" és versemblant i seria aclaratòria.⁶

Aquesta quarta "qüestió" té algunes complicacions presentades per Mossèn Joan Bada en el capítol d'aquest mateix llibre sobre l'episcopat il·lustrat a la Catalunya de la segona meitat del segle XVIII. Posa de relleu que dels 43 només 5 foren catalans i en conjunt un relativament alt percentatge foren religiosos, un xic més del 25 per cent. A aquesta perspectiva cal sumar-li el que pel sistema de nomenament eren pràcticament funcionaris reials tal com Mossèn Josep M. Marquès palesa en el cas de Tomàs de Lorenzana amb tota contundència: no podien ni anomenar rectors i havien d'obeir al Consell de Castella. Tot això planteja que la relació entre bisbes i clima econòmic i social dels respectius bisbats no sigui directa sinó per mitjà de l'autoritat del Rei. Com que l'elecció directa dels bisbes era impossible podem pensar almenys que l'anomenament

³ És un bon company la síntesi de Louis Cagnet, *Le jansénisme, Que sais-je?*, PUF, París, 1991.

⁴ En diverses converses sempre en un to lleugerament sorneguer com escau a un jesuïta tollent i a un jansenista no d'estricta obediència.

⁵ Émile Appolis, *Les jansénistes espagnols*, Sobodi, Burdeus, 1966.

⁶ Miquel Batllori, *Catalunya a l'època moderna. Recerques d'història cultural i religiosa*, Edicions 62, Barcelona, 1971, 407. Mossèn Antoni Mestre ha presentat un esquema geogràfic prou semblant situant els bisbes antijesuïtes: "té un punt d'origen a València i estendrà el seu influx a Catalunya i Salamanca (Mayoral, Bertran, Climent, Armanyà, Fèlix Amat...). Un altre grup arrencà dels canonges de Toledo (Lorenzana, Rodríguez Arellano, Fabián y Fuero)" ("La actitud religiosa de los católicos ilustrados", Agustín Quimera, ed., *El reformismo borbónico*, Alianza Editorial, Madrid, 1996, 161). Aquesta evolució religiosa autònoma li permetia al Rei tenir on escollir si ho volia fer en aquesta direcció.

reial tenia en compte l'ambient de la diòcesi o bé la seva pròpia orientació ideològica. En el cas de Lorenzana és evident que el Rei coneixia qui era el bisbe de Salamanca Felipe Bertran amb el que havia estat com a canonge i que provenia de Toledo (!). Quan Mossèn Bada parla dels bisbes com a uniformitzadors té raó però caldrà afegir-hi els diversos sentits d'aquesta uniformització i un d'ells pot ésser el d'expandir les doctrines en alguna mesura properes al jansenisme. D'aquí que podem formular una cinquena qüestió en els següents temes: *l'expansió dels bisbes jansenitzants no pot respondre solament a la seva interacció amb el clima de llurs diòcesis sinó bàsicament a la voluntat reial, el que no exclou que no pogués tenir en compte a l'hora de l'anomenament aquest clima.*

Els orígens socials dels bisbes o arquebisbes tinguts com a jansenitzants poden donar-nos una idea que ens confirmi o ens separi de la qüestió que hem enumerat com la quarta qüestió.⁷ Caldria fer un estudi comparatiu dels diversos bisbes. Dels quatre que tenen més anomenada dels catalans hom pot dir que la confirmen positivament. Armanyà era fill d'un patró de vaixell, Climent d'un ciutadà terratinent de Castelló, una ciutat ben austriacista i els Amat d'una nissaga comerciant i industrial ben rellevant i ben donada a conèixer per Pierre Vilar. Un enfocament el dels prelats que hauria d'anar acompanyat del debat, en una sisena qüestió, *sobre la possible influència jansenitzant entre el baix clergat* que ja han començat a encertar Joaquim Maria Puigvert i Jordi Figuerola.

L'interès d'estudiar el baix clergat prové de voler tenir unes possibles proves de la influència del parajansenisme (que és el terme de Corts i Blay que creiem més escaient però no és l'aspecte que més ens preocupa estratègicament) cara a anar formant un esperit liberal. L'expansió dels principis jansenistes donat que són els d'una Església centrada en el poble dels fidels i en el clergat parroquial que eren en darrera instància els depositaris de la fe i de l'origen de l'autoritat. Això comportava un apropament dels rectors i àdhuc dels bisbes als feligresos. Tot i que el bisbe Climent fou anomenat pel Rei se li enfrontà amb motiu d'uns aldarulls centrats a la Catedral en defensa d'uns joves empresonats. Fèlix Amat, futur Arquebisbe, en fou la seva mà dreta. L'Església primitiva i la no tan antiga eren posats com a punts de referència. Així s'afegia a l'organització vertical una estructura horitzontal o parroquial. D'aquí que es pugui parlar de "democràcia parroquial".⁸ En aquesta "democràcia parroquial" no solament hi tenia més paper el baix clergat sinó també els laics. Una línia que coincidí amb el gal·licanisme tradicional. La revista clandestina *Nouvelles ecclésiastiques* de llarga duració (1728-1803). A mesura que avançà el set-cents tant a França, com a Holanda, Àustria i a Itàlia aquesta línia, amb dislo-

⁷ La bibliografia de la que disposem es ja ben notòria i nombrosa. Veure la valuosa biografia *L'arquebisbe Fèlix Amat (1750-1824)* i l'última *Il·lustració espanyola* (Herder, Barcelona, 1992) de Ramon Corts i Blay on hi ha una bibliografia ben completa fins el moment de la publicació.

⁸ Mario Rosa, *Politica e religione nel '700 europeo*, Sansoni, Florència, 1974, 1-10.

cacions i de la mà de Richer i de Maultrot també ho va fer i fou una de les bases del “combat parlamentari”. Estudiar si existí o no entre nosaltres elements d’aquesta democratització a les parròquies és fonamental per conèixer una de les fonts del liberalisme que havia d’arribar: seria un punt bàsic i sobre el que caldria introduir-hi mil i una matitzacions. O pel contrari, la seva manca seria un factor de retardament.

Abans tot just ens hem acostat a un tema que cal aprofundir: el jansenisme no és el mateix durant el llarg període en el que té vigència ni aquí ni a França. Escric això perquè sovint es pot caure a la temptació que a Catalunya o a Espanya només hi ha jansenisme religiós (història sense faules, rigorisme moral, antiescolasticisme, contra els falsos miracles o recerca del primer cristianisme) o econòmic (estalvi, creixement acompassat o contra el luxe) durant la segona meitat del setcents tot pensant que a França la perspectiva és molt més àmplia quan també més amunt dels Pirineus hi ha hagut –dintre d’un molt més ampli espectre òbviament– un procés de reducció o de concentració en certa manera semblant. Per tant, *l’estudi de l’evolució del jansenisme en general no ha d’ésser menystingut tot i que cal guardar sempre les grans distàncies existents: les etapes són molt marcades i comprenen continguts molt diferents. Nord enllà més complexos que sud cap aquí.*

La transcripció dels principis pascalians al terreny econòmic no ha tingut una obra de més influència que *La faula de les abelles* de Bernard de Mandeville que porta el clar subtítol de “Private Vices, Publick Virtues”. Encara el 1936 John Maynard Keynes deia que estava fora de “la història de les ciències morals per la seva reputació escandalosa”.⁹ La seva difusió tot i aquestes connotacions o precisament per aquesta raó ha estat molt diversa. Les idees han traspuat ràpidament, per mitjà de Montesquieu o de Smith per exemple, mentre que les traduccions de l’obra han estat molt més lentes o ràpides segons la religió. La primera edició amb el títol de *The Grumbling Hive: or Knave’s Turn’d Honest (El rusc esvalotat o Els tramposos convertits en gent honrada)* és de 1705 però ja amb el títol definitiu i amb creixents afegitons tindrà repetides reedicions. El pas a d’altres idiomes, que no fossin l’anglès, adoptat per aquest hol·landès de naixement, fou molt lent. Sota l’empar de Voltaire for traduït el 1740 en una versió mitigada però no hi hagué una reedició fins 10 anys més tard. L’alemany havia d’esperar el 1761 i l’italià molt més. El castellà esperaria el 1982 de la mà de Josep Ferrater i Mora i el català cinc anys més tard.¹⁰ Heus aquí com les influències parcials, podrem demostrar, triguen relativament molt menys que la totalitat d’una obra encara considerada “escandalosa” el 1936. No en va, Keynes recordava, a qui li fes falta, que el 1723 fou considerada “convicte d’indecència” pel gran jurat de Middlesex. Aquesta petita prova per

⁹ John Maynard Keynes, *La teoria general de l’ocupació, l’interès i el diner*, Edicions 62, Barcelona, 1987, 298-300.

¹⁰ Veure Ernest Lluch, “Pròleg” a Bernardo de Mandeville, *La faula de les abelles i altres assaigs*, Edicions 62, Barcelona, 1988, 5-17. Edició exhaurida fa temps.

un text, això si rellevant pel pensament econòmic i social, demostra la necessitat d'estudiar el ritme concèntric de la traducció de les grans obres però també de l'arribada normalment prèvia o molt prèvia de les idees.

Un cas ben clar, mirat el problema des de Catalunya, és el de Bonaventura Carles Aribau. En el seu poema sobre l'economia política hi ha uns versos que expliquen la síntesi del pensament de Mandeville: “me mostraste el resorte prepotente/ con que constante el corazón humano/ se mueve y obra: el interés villano/ Tú me mostraste como el buen gobierno/ De aquesta vil pasión saca partido”.¹¹ Aquest llarg poema, 577 versos, està dedicat en termes entusiàstics a Eudald Jaumeandreu: “y ¿a quién invocaré para que inspire/ a mis versos color? ¿Tal vez á Apolo/ Clamaré que me dé la lira de oro?/ ¿Clamaré de las nueve al sacro coro?/.../ No ¡Eudaldo! No lo haré: Tú eres el solo // Que iluminaste mi razón confusa;/ Tú solo eres mi Apolo; Tú mi musa”. Una dedicatòria tan clara fa pensar que a Jaumeandreu no li podien desagradar frontalment els primers versos que hem reproduït. No en va Eudald Jaumeandreu fou un frare agustí que estudià segons un pla redactat per Sidre Vilaroig que fou un perfecte coneixedor del tardojansenisme del Concili de Pistoia. Un pla que estava incardinat en l'episcopalisme i, per tant, un papisme suau, un regalisme netament influït pel gal·licisme i un retorn a la sobrietat de l'Església primitiva.¹² La denominació de calvinisme catòlic no és exacta però sí expressiva i orientadora en el camp econòmic i social.

Segur que caldrà obrir l'estudi del parajansenisme a d'altres camps, que constituirà la vuitena qüestió, *més enllà del pensament religiós i polític i econòmic*. L'arquitectura, que ha estat estudiada a Madrid per Carlos Sambricio, és una de les que pot donar de si. En un país on el modernisme s'ho ha endut tot, en sabem ben poc. Ben aviat el neoclassicisme havia d'acabar absorbit pel neogoticisme abans que arribés el modernisme que ha viscut dècades recents de glòria.¹³ Un arquitecte italià Ginesi pot ésser significatiu del “rigorisme” i tindrà el seu període de màxim auge, i no és casualitat, durant el Trienni Liberal. L'abandonat, per tothom, Cementiri Vell de Barcelona en serà una desolada mostra. Ben conservat hi ha el Cementiri de Mataró on “no cal buscar, entre els panteons, cap obra d'envergadura artística. En aquest aspecte, el cementiri tradueix exactament l'esperit de la ciutat sencera. Els mataronins, fins i tot els més senyors, s'enduen la discreció i l'esperit d'estalvi fins a la tomba”.¹⁴

¹¹ Joan Alegret i Ernest Lluch, “La Economía Política. Poema didáctico de B. C. Aribau”, *Historia Pública Española*, 27 (1974), 187-199.

¹² Ernest Lluch, “Pròleg” a Eudald Jaumeandreu, *Rudimentos de Economía Política* (1816), Editorial Alta Fulla, Barcelona, 1988, 5-17. Sidre Valaroig sosté, segons Antoni Mestre, una visió de l'Església Comunitària que “amb una subtil distinció, acceptava que la potestat de jurisdicció procedia directament de Crist a l'Església *quoad originem*, encara que també procedia respecte al Sant Pare i bisbes *quoad usum*”. És normal que Jaumeandreu, amb aquest autor del pla d'estudis en el que es formà, acabés essent un constitucionalista.

¹³ Oriol Bohigas, “Los cementerios como catálogo de arquitectura”, *CAU*, I-II, 1973, 56-58.

¹⁴ Emmanuel Cuyàs i Ramon Manent, *Mataró sota teulada*, Ajuntament de Mataró, 1994, 176.

En l'àmbit de la música sabem ben poc de la influència del compositor jansenista per excel·lència, Charpentier. Hem trobat una influència aïllada de l'obra de Fénelon i de la seva principal obra pedagògica com a llibret d'una de les escasses òperes d'autor català: casualitat o recerca d'una filosofia acceptada?¹⁵ El fet que una de les poques obres de teatre traduïdes al català al setcents, principis del vuitcents sigui les de Racine per un capellà del Rosselló pot ésser un fet poc representatiu. El dramaturg del jansenisme sabem que fou representat durant el segle XVIII, amb independència que segur que ho fou en castellà, però no en sabem prou detall. Dic Racine per tractar-se d'un gran autor ara ja esdevingut clàssic. A començaments del segle XIX encara era representat: per gran dramaturg o jansenista? O per totes dues coses alhora?

Un tema que serà clau i que volem plantejar és si *el jansenisme morí per raons internes o bé fou assassinat*. Pensem que desaparegué de forma violenta en una combinació del poder papal amb el polític. Si Emilio La Parra ha dit que fou Ferran VII el que acabà el clergat liberal, per la nostra banda hi afegiríem “i jansenista” o “o jansenista”. Els atacs foren múltiples i es dirigien en totes les direccions. Citem-ne alguns exemples. A la principal diòcesi catalana l'inquisidor Avellà portà a l'empresonament a centenars de capellans considerats liberals. Els nombrosos expedients que hem vist amb Gaspar Feliu a l'Arxiu Diocesà són impressionants. A una d'aquestes ofensives es degué que Fèlix Torres Amat no fos Bisbe de Barcelona sinó a Astorga. Diferent i involguda localització episcopal que pagà amb un espectacular absentisme com a Pastor. És realment colpidor com Jaume Balmes per fer-se veure bé per les autoritats eclesiàstiques o per conviccions pròpies, o ambdues coses alhora, fou duríssim doctrinalment contra l'arquebisbe Amat i el seu nebot, el bisbe Torres Amat. Quan el jansenisme o el nostre parajansenisme eren ja moribunds sorprèn tanta duresa per un home tan dotat com el capellà de Vic. Llegir les pàgines escrites per Josep M. Fradera sobre aquest particular més que sorprenden, corprenen. Per obtenir la desfeta total dels jansenistes no n'hi hagué prou amb la denúncia de les “cinc proposicions” inclosa a la butlla *Cum occasione* signada el 31 de maig de 1653. Fou una desfeta teològica però no total. Tampoc ho fou l'esmentada butlla *Unigenitus* seixanta anys després quan, com ja hem dit, estàvem aquí sotmesos a la duresa de la guerra de Successió. El Rei que l'havia empenyat, Lluís XIV, en quedà decebut. Una de les grans especialistes ha escrit que “caldrà esperar 1801 i el Concordat conclós per dalt de tot entre Napoleó i Pius X per a que el problema trobi la seva solució, de la mateixa manera que Lluís XIX hauria desitjat i que ell mateix hagués desitjat i que no havia reïxit imposar abans de la seva mort”.¹⁶

Aquesta Reforma dins de la Contra-Reforma havia rebut un cop decisiu des de fora, és a dir, havia estat assassinada i no havia mort per causa natural. Aquests calvinistes vergonyats, segons uns, o agustinians conseqüents, segons

¹⁵ Ernest Lluch, “Troballes sobre Ferran Sor”, *Revista Musical Catalana*, 153-154 (1997), 6-9.

¹⁶ Josep M. Fradera, *Balmes*, Editorial Eumo, Vic, 1997.

uns altres, no havien mort de les seves contradiccions. Que malament havien de veure els calvinistes autèntics la seva defensa del sacerdocí o de l'eucaristia! La desaparició a França culminà, doncs, una lluita on jugaren totes les cartes i que fou tan llarga que durà gairebé 140 anys. El nostre més modest parajansenisme almenys perllongà més anys la seva vida fins que Madrid i Roma amb un ampli recolzament del majoritari clergat reaccionari, en el sentit literal de la paraula, pactaren. Qui creu en una mort natural ha d'afegir: "el jansenisme mort en la Revolució francesa; es dissolt en les seves pròpies contradiccions: el judici ens sembla globalment irrefutable. Però aquest gènere de morts té la vida dura".¹⁷ L'atac per tots cantons del 1801 és el que portarà el jansenisme al cadafal. L'"abbé" Gregoire, tan desfavorable per la llengua catalana més amunt dels Pirineus, intentà una perllongació ja difícil. Més avall dels Pirineus tota supervivència, per més debilitat, fou impossible. El feble liberalisme de l'Església catòlica a Espanya en fou una demostració històrica. Volem subratllar que les diferències entre el liberalisme i el nostre jansenisme són notòries, però davant de fets com el Trienni, la relació entre l'Estat i Roma o el destí de les propietats eclesiàstiques les coincidències eren molt elevades. Aclarir els passos de la mort i de l'assassinat del parajansenisme seran importants per comprendre algunes de les dues qüestions que analitzarem a continuació. Abans de tancar aquesta qüestió vull dir que quan el segle XIX avanci, l'Espanya d'Isabel II, Madrid haurà de cercar l'acord amb Roma per controlar l'abundós clergat reaccionari: se'ls hi havia anat la mà, potser degueren pensar alguns.

La qüestió de noms especialment enverinada un hom té por que entretingui i no ajudi a aclarir massa: *jansenisme*, *filojansenisme*, *jansenitzant*, *parajansenisme* o *tardojansenista*. Algunes vegades es nega l'existència del substantiu jansenisme per adoptar el de regalisme. Personalment, el parajansenisme, proposat per Mossèn Corts, o el filojansenisme són els més escaients. Ho he dit abans i cal repetir-ho: després de 1643 els hi calia ésser molt cautes, i sovint ho oblidem, quan parlaven més enllà de possibles cercles íntims o quan escrivien havien d'anar amb peus de plom. En alguna ocasió he adoptat el nom de "climentins" que atribueix Fèlix Amat a tot el grup per un cert mestratge del prelat fill de Castelló. No val la pena complicar-se la vida amb una "qüestió de noms", però al mateix parlar-ne és inevitable. També caldrà una segona manera d'enfocar la "qüestió de noms". És a dir, no la que parteix dels trets doctrinals teòrics o aplicats sinó de la versió que des de fora, normalment des de la reacció eclesiàstica, amb quins continguts l'adjectiu jansenista era utilitzat. Accepto que sovint són exageracions però que almenys ens poden mostrar la imatge que tenien els nostres suposats jansenistes davant del mirall dels immobilitismes. Josep Fontana ha donat a conèixer un cas ben significatiu de la part retrògrada de la societat espanyola. És un diàleg entre un més o menys liberal i un guerriller carlí que li etziba al primer: "Usted es un jansenista y un francma-

¹⁷ Catherine Maire, *De la cause de Dieu à la cause de la Nation. Le jansénisme au XVIIIe siècle*, Gallimard, París, 1998, 10.

són”.¹⁸ Evidenment que jansenista està pronunciat com un insult i no com una definició però algun valor tenia com era el cas dels “rojos-separatistes” de després de 1939. El que succeeix és que *aquesta denominació-insult de jansenista de prou abundosa pot ser representativa*. Donem-ne un altre exemple, en la convicció que en podríem presentar una bona panera, la sublevació armada d’oficials reialistes i autoritats eclesiàstiques el 25 d’agost de 1827 a Manresa demana la restauració de la Inquisició però neta de jansenistes.¹⁹

Estudiar la possible variant jansenista a Catalunya o a Espanya obliga a seguir les discussions més àmplies que geogràficament o teòricament tenen lloc. En bona part perquè és un pensament que sovint produeix l’efecte que és tan inabastable como ho és capir els *Pensées* de Blaise Pascal. Cada cop més el jansenisme ha passat a ocupar un lloc entre els precedents de la Revolució francesa. Hom parla d’un “constitucionalisme jansenista”. Gabriel-Nicolas Maultror (1714-1803) i l’“abbé” Henri Gregoire (1750-1831) en seran els dos millors exponents. L’allunyament de Déu, *Dieu est caché*, és precisament el que ha permès l’autonomia de la persona dins de l’Església i, posteriorment, dins de la societat dintre d’un monarquisme despòtic. Els jansenistes parlamentaristes tingueren una acció important a mitjants del setcents tenint una esclatant victòria pel novembre de 1764 a partir del qual el “constitucionalisme parlamentari” tindrà una baixa i la represa de 1774 no serà més que una ombra. No era un parlamentarisme molt allunyat del que defensava el calvinista Jacques Necker que serà, no cal oblidar-ho, el pensador econòmic que més influirà a Catalunya i a tot el reformisme espanyol durant aquestes dècades. D’acord amb Dale Van Kley i Catherine Maire es pot afirmar que “existiria un veritable constitucionalisme conciliar i parlamentari que estaria directament a l’origen dels Estats Generals el 1789”.²⁰

Un llibre d’Albert O. Hirschman que atenent més a aspectes econòmics publicat originàriament el 1977 ho deia gairebé tota la tesi a la segona part del títol: “arguments polítics en favor del capitalisme abans del seu triomf”²¹ estava o precedia dins d’una línia paral·lela. El que hem dit sobre Jaumeandreu i Aribau encaixa perfectament amb el sustentat per Hirschman. El jansenisme es constitueix en una doble clau per entendre el nou sistema polític i el nou sistema econòmic. Abans del capitalisme foren elements doctrinals jansenistes els

¹⁸ Catherine Maire, *De la cause de Dieu*, 585.

¹⁹ A. Pirala, *Historia de la guerra civil y de los partidos liberal y carlista* (1868), Madrid, 1984, reed., vol. I, 62-77.

²⁰ Catherine Maire, *De la cause de Dieu*, 370. El llibre més recent de l’àmplia obra de Van Kley és *The Religious Origins of the French Revolution. From Calvin to the Civil Constitution, 1560-1791*, Yale University Press, New Haven i Londres, 1996. La lectura d’aquests dos llibres ens sembla imprescindible per conèixer l’estat de la qüestió sobre el jansenisme francès.

²¹ Albert O. Hirschman, *The Passions and the Interests: Political Arguments for Capitalism before its Triumph*, Princeton U. Press, Princeton, 1977 (trad. castellana, FCE, Mèxic, 1978 i una recent amb una interessant introducció d’Amartya Sen i un nou pròleg de l’autor a Península, Barcelona, 1999).

que conformaren la seva arribada: Mandeville, Montesquieu, Steuart o Smith. Quan parlem d'Adam Smith i de la seva *La Riquesa de les Nacions* tothom interpreta com un concepte clau la consideració que no cal cercar el forner més bona persona sinó aquell que per guanyar més diners fa el pa més bo i més barat.

En qualsevol cas i malgrat la impressió que hagi pogut donar penso que és bàsic de seguir les discussions que abarquen els aspectes més teològics i doctrinals del jansenisme sobretot perquè la cultura catòlica dominant fins fa uns lustres els ignorava. Res hi ha de tant profitós com llegir els *Pensées* de Pascal tot passant per Jean Mesnard i per René Tavenaux fins a Lucien Goldmann i Leszek Kolakowski. Interès tindrà, per no dir interès imprescindible, seguir el debat i els interrogants que planteja el jansenisme en el terreny més estrictament teòric i doctrinal però a partir d'ells hem de tornar a la nostra dimensió històrica.²²

²² No parlo dels orígens socials dels jansenistes perquè, a diferència de Kolakowski, penso que hi ha un acord prou satisfactori: “noblesse de robe” o “noblesa de toga”, clergat secular i ordres religiosos tradicionalment antijesuïtes, terratinents i burgesos de generacions així com classes populars de religiositat bàsica i elemental. En cada situació caldrà matisar però un cert dibuix general em sembla que està ben establert. Escrit això sabent l'absoluta provisionalitat d'aquestes afirmacions si són adoptades mecànicament. És a dir que una estructura social d'aquest tipus no implica automàticament l'aparició en societats catòliques de jansenisme però sí que hi predispesa si hi ha altres fets com els d'una evolució religiosa autònoma, evangèlica i poc romana.